

Sonja Ana Hoyer, Piran

ZAPIS O TISKOVNI KONFERENCI PRED RAZSTAVO

»RESTAVRIRANJE ISTRSKIH UMETNIN OD PAOLA

VENEZIANA DO TIEPOLA« dne 22. 12. 2004

v muzeju Revoltella v Trstu

Poročilo so potrdili člani IO SUZD na seji, 10. novembra 2004, in udeleženci občnega zbora v Kranju, 19. novembra 2004.

Na konferenco Vittoria Sgarbija v avditoriju Muzeja Revoltella v Trstu so vabili: Ministrstvo za kulturno dediščino in kulturne aktivnosti (MIK), regionalna direkcija za Furlanijo-Juljsko krajino (FJK), spomeniškovarstveno nadzorništvo za FJK, tržaška občina in ezulsko nacionalno združenje (ezulsko-optantsko) za Juljsko krajino in Dalmacijo (JKD). Na vabilu je bil kot oblikovalski dodatek natisnjen restavrirani naslikani Križani (14. stol.) iz cerkve sv. Štefana v Piranu.

Pisno gradivo za novinarje je pripravil tržaški provincialni odbor ezulsko-optantskega združenja za JKD. V njem so bili v programu konference navedeni naslednji govorniki: arh. Ugo Soragni kot direktor regionalne direkcije za kulturno in krajinsko dediščino oddelka kulturnega ministrstva za FJK, arh. Giangiacomo Martines kot ministrski spomeniškovarstveni nadzornik za FJK, Roberto Dipiazza kot tržaški župan, Lucio Toth kot predsednik ezulskega nacionalnega združenja za JKD, dr. Maria Masau Dan kot direktorica muzeja Revoltella in on. prof. Vittorio Sgarbi. V gradivu je tudi pojasnjeno, da gre za razstavo, ki bo aprila 2005 odprta v muzeju Revoltella pod pokroviteljstvom italijanskega predsednika Carla Ciampija in ministrstva za kulturo

(Ministrstvo za kulturno dediščino in kulturne aktivnosti) ter v sodelovanju med tržaško občino, ministrskim spomeniškovarstvenim nadzorništvom za FJK in državnim združenjem ezulov za JKD. Da gre torej za razstavo del iz Kopra in Pirana, ki so bila med vojno zaščitena in prenesena v različna italijanska mesta in so po daljšem času zdaj restavrirana. Predstavljena bodo na razstavi in z diapozitivi o njihovem restavriranju v različnih italijanskih restavratorskih delavnicah. Razstava bo trajala šest mesecev in jo bo spremljal katalog s prispevki ekspertov. Med gradivom za novinarje je tudi tekst s pojasnili o restavratorskem postopku.

Gradivo za novinarje vsebuje naslednje pomembne poudarke: razstavljenih bo 21 umetniških del v olju, bronu in lesu (in ne 25, kot je bilo prvotno najavljeno, kajti zdaj so izločili dela, ki izvirajo iz Hrvaške, Reke in Pulja, op. S. H.). Dela izvirajo iz piransko-koprskih cerkva in koprskega muzeja. (Dejansko gre za sedem del iz piranskih cerkva, eno delo iz piranske občinske palače oziroma iz cerkve sv. Lucije v Luciji, dve iz nekdanje piranske bolnišnice Pia casa di Ricovero in 11 iz koprskega muzeja, 7 slik in 4 umetnoobratni izdelki, op. S. H.)

Dela so znana iz Inventarja umetniških del puljske province iz leta 1935, ki so ga sestavili Antonio Santangelo ter znana specialista Antonio Morassi in Vittorio Moschini, ter iz gra-

diva raziskovalcev istrske umetnosti Antonia Alisija in Francesca Semija.

Nadalje je v gradivu omenjen zakon štev. 1041 »Zaščita umetniških, zgodovinskih in bibliografskih narodnih kulturnih del v času vojne« s 6. julija 1940, po katerem so bila dela iz bližine meje prenesena v bolj varne dele Italije. Vsa ta dela pa so bila zaščiteni že po zakonu štev. 1089 »Zaščita del zgodovinskega in umetniškega pomena« s 1. junija 1939. Po vojni so bila dela v neodprtih zabojih prenesena v Rim in shranjena v Muzeju delle Terme in potem v Palazzo Venezia. Aprila 2002 jih je dal odpreti takratni podsekretar na ministrstvu za kulturo Vittorio Sgarbi in jih predal v skrb in restavriranje tržaškemu spomeniškovarstvenemu nadzorništvu, da pripravi razstavo za javnost. Sedaj so last tržaške Gallerie Nazionale d'Arte Antica.

Denar za restavriranje je zagotovilo italijansko ministrstvo za kulturo in dela poverilo rimskemu in tržaškemu spomeniškovarstvenemu nadzorništvu. Restavriranje je potekalo pod nadzorom Claudia Strinatija in G. Martinesa. Dela so bila izvajalcem izročena oktobra 2003, restavrirali pa so jih v različnih delavnicah v Rimu, Furlaniji-Juljski krajini, Venetu in Lombardiji. Vse restavratorske posege so nadzorovali specialisti z najsodobnejšimi strokovnimi pristopi. Med izvajanjem restavratorskih del so odkrili novosti, ki spreminjajo nekatere njihove dosedanje datacije in ikonografska spoznanja.

Katalog o razstavljenih umetninah, ki ga financira ministrstvo za kulturo (Ministrvo za kulturno dediščino in kulturne aktivnosti), bo izšel pri Electi

v Milanu pod nadzorom C. Strilatija in G. Martinesa. Uredila sta ga Francesca Castellani in Paolo Casadio. Prispevke zanj pišejo raziskovalci teles, kot so: kulturno ministrstvo, ministrsko nadzorništvo za FJK, Polo Museale Romano, Bolletino d'arte del Ministero, spomeniškovarstvena nadzorništva iz Mantove, Cremona, Brescia in Veneta, Veneto Orientale in univerzi v Vidmu in Trstu.

Na razstavi bodo na željo ezulskega združenja (kratica ANVGD nazionale) in po zaslugi zakona 72/2001 prikazana tudi 4 dela, ki izvirajo iz samostana sv. Ane v Koprju in so sedaj shranjena v Vojvodski palači v Mantovi. Spadajo v restavrirani korpus del iz samostana sv. Ane v Koprju, od koder je tudi restavrirani poliptih Cima da Conegliana. (Po Sgarbiju naj bi bilo v Mantovi 61 del, po naši evidenci jih je 10 več, op. S. H.) Gradivu sta priložena še seznam 21 za razstavo predvidenih del in CD s tremi slikami.

Na sami tiskovni konferenci 22. 12. 2004 v avditoriju muzeja Revoltella muzeja je bila prevladujoče prisotna množica istrskih ezulov, v kateri smo se kar zgubili strokovnjaki iz tržaškega in beneškega spomeniškovarstvenega nadzorništva oz. pisci člankov za razstavni katalog, nekaj novinarjev iz Slovenije (zlasti iz italijanskih in slovenskih redakcij v Koprju, dopisnik dela Boris Šuligoj, dopisnica TV Slovenija) in redki obalni umetnostnoznanstveni strokovnjaki (poleg podpisane še Salvator Žitko, Flavij Bonin in Zdenka Bonin).

Prav na začetku je Sgarbi s posebnim klicajem izpostavil izjavo za novinarje (zlasti iz slovenskih in italijan-

skih koprskih redakcij), poudarjajoč dejstvo, da so pravni in zakonodajni organi na italijanskem zunanjem ministrstvu pred začetkom restavratorskih obdelav istrskih slik in pred odprtjem z njimi povezane tematike dodobra razčistili pravno vprašanje njihovega lastništva. Po njegovem so za razstavo predvidena in druga iz Istre odnesena dela nedvomna in neoporečna italijanska lastnina. To je potem med potekom tiskovne konference še večkrat ponovil, češ da je italijanski zakon glede tega nesporen. Ni pa jasno povedal, kateri zakon ima v mislih.

Po programu je zatem prvi spregovoril arh. Ugo Soragni in napovedal razstavo v aprilu 2005. Ta konferenca da je samo prva v vrsti ostalih, ki bodo sledile in sproti predstavljale vrednost in pomen restavriranih del. Zatem je zelo na široko razlagal pomen italijanske in beneške kulture na obeh straneh Jadranskega morja. Izpostavil je pomen in razširjenost beneške umetnosti ob jadranskih obalah in vlogo italijanskih naročnikov ter umetnikov, ki so delali v istrskih in dalmatinskih mestih. Izpostavil je Bari in Zadar in se nato usmeril na Istro in italijanskost kulture v njej. Na koncu je povedal, da bodo dela iz Istre shranjena v dvoranih v Miramaru, pri čemer so mu prisotni ezuli v dvorani navdušeno zaploskali.

Arh. G. Martinez je za Soragnijem navedel, za katera dela gre in v nasprotju z Sgarbijem omenil 25 in ne 21 slik, ki so nastale od leta 1345 do 17. stoletja in so jih ustvarili mojstri od P. Veneziana do G. Angelija. Ponovil je razne datume, ko se je s slikami kaj dogodilo: odprtje zabojev 2. aprila

2002 v Rimu; leta 2003 je minister Urbani zagotovil sredstva za restavriranje; decembra 2003 je bilo zastavljeno restavriranje ob sodelovanju z ezuli, Sgarbijem in Menio, ki sta zaščitnika celotnega projekta. Povedal je, da bo razstavo slik spremljala še razstava o istrskih kamnitih poljskih hišicah, kažunih, ki naj bi bila odprta istočasno. Obe bosta poudarili enovitost istrskega kulturnega prostora. Potem je spregovoril o strokovnih institucijah, ki so sodelovale pri restavriranju, vse od Rima do Milana in drugih mest, in o razstavnem katalogu. Ta bo znatna publikacija o restavriranih delih pred restavratorskim postopkom, med njim in po njem. Poudaril je, da je ta tiskovna konferenca namenjena predvsem raziskovalcem in restavratorem in je samo ena izmed konferenc, ki bodo še sledile. Med potekom obeh razstav bodo predvajali tudi glasbo iz obdobja nastanka razstavljenih del, ki bo še podčrtala njihovo umetniško vrednost.

Tržaški župan Roberto Dipiazza je zatem z vidnim zadovoljstvom, da se slike vračajo v Trst, najprej pozdravil V. Sgarbija, L. Totha, G. Martinezesa in druge, zatem pa s poudarkom izjavil, da je Trst sicer izgubil možnost, da bi priredil Expo 2008, toda zdaj bo predragocena razstava Trstu vrnjenih umetnin vesoljnemu svetu spregovorila o tem mestu. Po 50, 60 in več letih bodo njegovi meščani zdaj lahko s solzami v očeh občudovali ta dela in bodo pobudnikom razstave trajno hvaležni za vrnitev teh umetnin Trstu.

Lucio Toth je kot predstavnik ezulov najprej pojasnil, da je do razstave prišlo na pobudo ezulov in tržaške ob-

čine, nakar je zelo na široko dokazoval, da je Trst središče italijanske kulture, katere del so umetnine, ki bodo prikazane na aprilski razstavi. Naročniki iz italijanske Istre so umetnine naročali pri Benečanih. Ponovno je izpostavil italijanske umetnike, ki so delali v Zadru in sploh na obeh obalah jadranskega morja. Razlagal je, kako je bila v Istri v 13., 14. in nadaljnjih stoletjih razširjena in ustvarjalna le italijanska kultura. Peter Pavel Vergerij, Tarsia, Tartini in drugi da so Italijani, istrski italijanski humanisti. Trst je ustvarjal to istrsko kulturo, ki je sicer res bila nekaj časa tudi avstrijska, a pred prihodom Avstrije so bili tako Trst kot Koper in Piran italijanski. Zato za razstavo pripravljena dela pripadajo Trstu. Sgarbi je že in še bo pokazal njihovo lepoto. (Videlo se je, da je Sgarbi advokat prireditev razstave, op. S. H.) Na dan 10. februarja (ko bo predvajan protislovenski film Srce v breznu, op. S. H.) ne bo potrjena samo resnica o fojbah, ampak tudi italijanskost Istre in njenih za tržaško razstavo pripravljenih slik. Te umetnine odslej pripadajo Trstu in Evropi. V tem mestu so in bodo dostopne tudi Istranom iz Torina, Firenc in raznih drugih italijanskih pokrajin, koder so raztreseni italijanski begunci iz Istre. 1. maja 2004 se je schengenska meja premaknila proti vzhodu, in s tem bosta zaživeli tudi Istra in Dalmacija kot v času Rima in Benetk. Nihče več tu ne bo tujec. To hočejo prireditelji povedati z aprilsko razstavo.

Za Tothom je Maria Massau Dan povedala, da je muzej Revoltella druga lokacija za razstavo, za katero je bila prvotno predvidena Gopčevićeve pa-

lača v Trstu. Ta razstava da ima za muzej velik pomen tudi zato, ker bo ob njej potekalo več spremljevalnih prireditev, ki bodo povečale pomen velikega kulturnega dogodka za mesto Trst. Vanje bo vključeno vse, kar v različnih institucijah v Trstu lahko pokažejo o istrski kulturi.

Za Mario Massau Dan je Sgarbi najprej povedal, da je vsega, kar se zdaj dogaja s slikami iz Istre, »kriv« prav on, kajti le po njegovi zaslugi zdaj lahko govorijo o predvideni razstavi. Slike so pod dosedanjimi italijanskimi vladami ležale po depojih in šele on je leta 2002 zaboje odprl, ker je takrat imel za ta korak dovolj veliko politično moč. Vprašal se je, ali bi bilo bolje, da bi slike kje zgorele, bile še naprej skrite, ali da jih v Trstu pokažejo javnosti. Ko je zvedel, da so v zabojih skrite očem že 62 let, jih je šel pogledat in takoj vedel, da so slike italijanske (ploskanje ezulske publike, op. S. H.) in da ni nobene možnosti, da bi bile vrnjene na izvorna mesta v Istro, ker tam zdaj ni več Italija, kajti te slike izhajajo iz beneške, italijanske kulture. Slike so last države Italije in jih ni mogoče vrniti, saj so po zakonu italijanske in so bile med vojno iz Istre le umaknjene globlje v Italijo. Potem je omenil še slike, ki so shranjene v Mantovi, ter se začudil in se vprašal, zakaj nihče iz Slovenije ne zahteva teh umetnin, ki da so na mantovanskem nadzorništvu že 20 let. Tudi ta dela da bo prenesel v Trst. Njegova želja je bila zlasti ta, da slike pridejo iz depojev na svetlo in so spet dostopne javnosti. Zakon pravi, da so bile med vojno rešene in ne ukradene, zato so italijanske (buren aplavz prisotnih ezulov, op. S. H.). Za drugačno

rešitev bi morali sprejeti nov zakon, a če bi to storili, bi morali iz mnogih italijanskih galerij slike vrniti v cerkve. Takih primerov je v Italiji več kot 100. Zdaj so slike iz Istre restavrirane in bodo dostopne za vse ljudi, za ves svet, in to je bil njegov namen. Pred odločitvijo, da jih restavrirajo in pokažejo javnosti, so glede lastništva vse preverili. Omenil je tudi Menio, ki da je zavezen Italijan. Poznal je zakon in prosil za denar za restavriranje. Slovenci bi se morali samo zahvaliti Italiji za ohranitev in restavriranje teh del. Sgarbi sicer ne izključuje njihove vrnitve na izvorna mesta (iz ezulske publike klici: Samo skupaj z nami! – op. S. H.). Potem ponovi, da ne bodo razstavljene v Gopčevi plači, kot je bilo prvotno predvideno, ampak bodo v galeriji tržaškega nadzornišva, verjetno v Miramaru.

Na koncu je pokazal in komentiral diapozitive umetnin pred njihovim restavriranjem, med njim in po njem. Sproti je popravil kakšno prejšnjo datacijo in svojo trditev na tiskovni konferenci v Rimu maja 2002. Pri sliki *Slavnostni prihod beneškega podestata Contarinija v Koper* je opozoril na moško figuro v sredini, ki naj bi bila podobna figuri na sliki sv. Uršule v beneški Akademiji. Za zaključek je Sgarbi povedal, da bodo razstavljena dela ostala v Trstu, kamor jih lahko pridejo gledat iz Pirana in Kopra, on pa jih je odkril oziroma je to storil iz svoje politične moči in dobro je, da so zdaj dostopna javnosti in restavrirana.

Po končani tiskovni konferenci mi je Martinez v pogovoru rekel, da se mu je prireditel zdela dobra. Ob mojem vprašanju glede sovranske narav-

nanosti v dvorani prisotnih ezulov je sodil, da moramo njihov ravnanje razumeti kot izraz nostalgije, saj so iz njihovih cerkva odnesene slike zanje simbol njihove domovine, so kot Marijina slika na steni, ki bi jim jo kdo hotel odnesti. Glede zakona, na kate-rega se je skliceval Sgarbi, je priznal, da ne ve, za kateri zakon naj bi šlo. Glede nadaljnega reševanja vprašanja vrnitve umetnin v Koper in Piran pa je bil mnenja, da bi bilo v zvezi s tem pomembno tudi sodelovanje slovenskih strokovnjakov v katalogu za pripravljeno tržaško razstavo, tudi če samo s kratkimi in enostavnimi prispevki. To bi olajšalo nadaljnjo razpravo in zagotovilo odprtost politikov za rešitev tega vprašanja. Tudi diapozitive razstavljenih in drugih slik za našo rabo da lahko dobim takoj, ko se dogovorimo o sodelovanju. Potem lahko slovensko kulturno ministrstvo prosi za prevod kataloga v slovenščino. On da poskuša najti politično rešitev na osnovi strokovnih stikov.

Piran, 23. 12. 2004